

MENSENRECHTEN-ACTUALITEITEN.NL

Phoebe Cox, Alexander Hoogenboom, Anne-Rose Stolk & Katina Yiannakas *

Samenvatting | De rubriek mensenrechten-actualiteiten.nl beoogt door middel van korte berichten informatie te geven over recente ontwikkelingen in de nationale rechtspraak, de parlementaire praktijk, het regeringsbeleid en de beslissingen van decentrale overheden op het terrein van de grond- en mensenrechten. Door verwijzingen naar verdere bronnen wil deze rubriek vooral als een richtingwijzer fungeren naar uitvoeriger informatie over de gepresenteerde onderwerpen. Waar in deze rubriek verwezen wordt naar jurisprudentie met een European Case Law Identifier (ECLI), is de betreffende uitspraak te raadplegen op de internetsite van de rechterlijke macht, www.rechtspraak.nl (onder het vermelde nummer).

Navigator van Wolters Kluwer | NTM-NJCM Bull. 2023/05

Hoge Raad: verplichte anticonceptie mag alleen als zwangerschap of bevalling gevaarlijk is

Op 9 december 2022 heeft de Hoge Raad een arrest gewezen over de vraag of de rechter op basis van de Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg (Wvggz) verplichte anticonceptie als een vorm van gedwongen zorg kan opleggen.¹ Eén van de vragen die de Hoge Raad daarbij moest beantwoorden was of het ‘ernstig nadeel’ van een nog niet verwekt kind ook reden kan zijn om anticonceptie te verplichten.

De Wvggz bevat geen bepaling of regeling die specifiek ziet op het gedwongen toepassen van anticonceptiemiddelen. Toch gebruiken rechters de wet regelmatig als basis om anticonceptie op te leggen aan vrouwen met ernstige psychiatrische problemen. Rechters baseren zich daarbij meestal op artikel 3:2 lid 2 sub h Wvggz. Dit artikel maakt het mogelijk om beperkingen in de vrijheid een eigen leven in te richten aan te brengen ‘die tot gevolg hebben dat de betrokkene iets moet doen of nalaten’. Verschillende rechters hebben geoordeeld dat gedwongen anticonceptie onder het toepassingsbereik van artikel 3:2 lid 2 sub h Wvggz valt.

De Hoge Raad komt tot een andere conclusie. Daaraan legt de Hoge Raad ten grondslag dat gedwongen anticonceptie een beperking vormt van het onder artikel 8 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) beschermde recht om over het eigen lichaam te beschikken en keuzes te maken rond het stichten van het gezin, waaronder het recht om zelf te beslissen om al dan niet zwanger te worden. Een dergelijke beperking van artikel 8 EVRM is slechts toegestaan voor zover deze noodzakelijk is in een democratische samenleving in het belang van, onder andere, de bescherming van de gezondheid en de rechten en vrijheden van anderen. Daartoe is onder meer vereist dat de beperking bij wet is voorzien. Het vereiste dat de beperking bij wet is voorzien houdt mede in dat de beperking daaruit met een in de gegeven omstandig-

■ Mr. dr. A. Hoogenboom, MSc is stafjurist bij het College voor de Rechten van de Mens. Mr. P. Cox, Mr. J.R.E. Stolk en Mr. K. Yiannakas zijn beleidsadviseurs bij het College voor de Rechten van de Mens.

1 Hoge Raad 9 december 2022, ECLI:NL:HR:2022:1850.

heden redelijke mate van voorzienbaarheid voortvloeit. Volgens de Hoge Raad kan de Wvggz niet gelden als een voorzienbare wettelijke grondslag voor gedwongen anticonceptie. In het bijzonder biedt de Wvggz geen wettelijke grondslag voor het verplichten van anticonceptie ter preventie van onverantwoord ouderschap of van ernstige nadelen die voor de betrokkene zouden zijn verbonden aan het krijgen van een kind. De Wvggz biedt ook geen grondslag voor verplichte anticonceptie ter preventie van ernstig nadeel voor een toekomstig kind. Volgens de Hoge Raad kan gedwongen anticonceptie op basis van de Wvggz slechts in één situatie opgelegd worden: als de zwangerschap of bevalling voor ernstige gezondheidsschade, zoals een aanzienlijk risico op levensgevaar, ernstig lichamelijk letsel of ernstige psychische schade, bij de betrokkene zou kunnen zorgen. Een rechterlijk oordeel dat uitgaat van deze uitzonderingssituatie dient aan hoge motiveringseisen te voldoen.

Raad van State: afschaffen rechterlijke dwangsom in asielzaken in strijd met EU-recht

Op 30 november heeft de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State geoordeeld dat het afschaffen van de rechterlijke dwangsom in asielzaken in strijd is met Europees recht.² De Tijdelijke wet opschorting dwangsommen IND die de afschaffing van bestuurlijke en rechterlijke dwangsommen sinds 11 juli 2021 regelde, is op dat punt onverbindend. De wet verbood de bestuursrechter om de staatssecretaris een dwangsom op te leggen bij het niet tijdig besluiten op een asielaanvraag. In tegenstelling tot het afschaffen van de rechterlijke dwangsom is het afschaffen van de bestuurlijke dwangsom in asielzaken niet in strijd met EU-recht.³

De beslistermijn voor een asielaanvraag is zes maanden. Die termijn vloeit voort uit de Europese Procedurerichtlijn. Als de IND niet binnen die termijn beslist op een asielaanvraag, dan kan daartegen beroep worden ingesteld bij de bestuursrechter. De bestuursrechter kan de overheid dan de opdracht geven om alsnog een besluit te nemen, en daarbij een rechterlijke dwangsom opleggen. Daarnaast bestaat er ook de bestuurlijke dwangsom, die de overheid automatisch verschuldigd is als ze niet binnen de wettelijke termijn een besluit neemt. De Tijdelijke wet opschorting dwangsommen IND ziet op beide soorten dwangsommen.

De Afdeling oordeelt dat het uitsluiten van rechterlijke dwangsommen in strijd is met het beginsel van effectieve rechtsbescherming. Zonder de rechterlijke dwangsom heeft een vreemdeling geen effectief middel om de staatssecretaris ertoe te bewegen op tijd een besluit te nemen. Dat is belangrijk voor de rechtszekerheid en het vertrouwen in de overheid. Bij de bestuurlijke dwangsom is dat anders, omdat de overheid die automatisch verschuldigd is. Het is daarmee geen middel voor de burger om de overheid tijdig te laten beslissen. De afschaffing van de bestuurlijke dwangsom in asielzaken is ook niet in strijd met het gelijkwaardigheidsbeginsel, omdat de asielprocedure volgens de Afdeling niet vergelijkbaar is met andere Nederlandse procedures.

2 ABRvS 30 november 2022, ECLI:NL:RVS:2022:3353.

3 ABRvS 30 november 2022, ECLI:NL:RVS:2022: 3352.

Hof Amsterdam: besmeuren gebouw geen openlijke geweldpleging tegen goederen

De afgelopen tijd zijn tijdens demonstraties verschillende keren goederen besmeurd. Te denken valt aan de activisten die zich aan het bekende schilderij 'Het meisje met de parel' hebben vastgelijmd. De rechter heeft deze activisten veroordeeld tot twee maanden cel en achtte vernieling en openlijk geweld bewezen. Met betrekking tot het demonstratierecht gaf de rechter aan dat dat geldt als meteen duidelijk is waar de activisten aandacht voor vragen. Dit roept de vraag op in hoeverre het besmeuren van goederen is toegestaan tijdens een demonstratie. Een uitspraak van het Hof Amsterdam laat hier meer licht op schijnen.⁴

In deze zaak gaat het om een groep demonstranten die zich onaangekondigd bij het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat had verzameld om te demonstreren. Bij het ministerie vindt die dag een 'klimaatdag' plaats. Als onderdeel van hun demonstratie hebben de demonstranten het gebouw van het ministerie besmeurd met een zwarte substantie, die olie voor moest stellen.

Bij zijn overweging of in deze situatie sprake is van geweldpleging tegen goederen stelt het Hof het volgende. Om van geweld te kunnen spreken moeten de handelingen van zodanige aard en omvang zijn dat de openbare orde hierdoor in gevaar kan worden gebracht of worden verstoord. De vraag is of het besmeuren van het gebouw met de zwarte substantie als zodanig kan worden aangemerkt. Het Hof beantwoordt deze vraag ontkennend. Daarbij overweegt het Hof dat sprake is van een ludiek bedoelde actie om zichtbaar en beeldend aandacht te vragen voor het standpunt van de demonstranten. Het was niet de intentie van de demonstranten om schade toe te brengen aan het gebouw. Dit blijkt onder andere uit het feit dat de gebruikte substantie biologisch afbreekbaar is en met water afwasbaar en uit het feit dat de demonstranten een zeil bij zich hadden om de substantie op te vangen.

Het Hof komt op basis hiervan tot de conclusie dat, hoewel het gebouw van het ministerie in enige mate is besmeurd, er geen sprake is van handelingen die leiden tot een verstoring van de openbare orde, of van agressie waar een zodanige dreiging vanuit ging. De verdachte wordt in hoger beroep vrijgesproken.

Asielopvang in Ter Apel en in (crisis-)noodopvanglocaties voldoen niet aan Europese normen

Dat oordeelt de rechter in het kort geding dat VluchtelingenWerk Nederland (VWN) tegen de Staat heeft aangespannen.⁵ Op dit moment verblijven in Nederland duizenden asielzoekers en statushouders in noodopvang- en crisisnoodopvanglocaties, omdat de reguliere opvanglocaties vol zijn. Daarnaast is er onvoldoende opvangcapaciteit beschikbaar voor vreemdelingen die zich in Ter Apel (willen) aanmelden. Volgens VWN is deze situatie in strijd met diverse mensenrechten, waaronder het recht op menselijke waardigheid en de rechten van het kind. VWN eist dat de opvang voor asielzoekers in Nederland zo snel mogelijk volledig in overeenstemming wordt gebracht met de nationale en internationale eisen. De Staat is het ermee eens dat de opvang beter moet, maar verschilt van inzicht met VWN over het tempo waarin dit mogelijk is en ook over de eisen die aan de opvang mogen worden gesteld.

⁴ Gerechtshof Amsterdam 21 november 2022, ECLI:NL:GHAMS:2022:3308.

⁵ Rb. Den Haag 6 oktober 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:10210.

Tussen partijen is niet in geschil dat de Staat een resultaatverplichting heeft om passende maatregelen te treffen om menswaardige opvangvoorzieningen voor asielzoekers te waarborgen. Concreet houdt dat in dat de Staat moet voldoen aan de normen uit de Europese Opvangrichtlijn, die zijn uitgewerkt in richtsnoeren. De vordering die ziet op het in overeenstemming brengen van de opvangvoorzieningen met die normen is dus toewijsbaar, maar er moet per specifiek onderdeel gekeken worden op welke termijn dat redelijkerwijs van de Staat gevraagd kan worden. De rechtbank oordeelt dat de Staat moet voorzien in huisvesting met adequate sanitaire voorzieningen, en per direct toegang tot drinkwater, geschikt voedsel en gezondheidszorg moet bieden. Daarnaast verbiedt de rechtbank de Staat per direct om kwetsbare asielzoekers in crisisnoodopvang te plaatsen en veroordeelt de Staat om extra opvang te regelen voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen.

Het vonnis van de voorzieningenrechter was uitvoerbaar bij voorraad. Dat betekent dat de Staat de opgelegde maatregelen moet uitvoeren binnen de gestelde termijnen, ook al heeft hij hoger beroep ingesteld tegen het vonnis. De Staat vorderde in een kort geding dat hij die maatregelen pas hoeft te nemen nadat het gerechtshof inhoudelijk in het hoger beroep heeft geoordeeld.⁶ De Staat stelt dat de termijnen te kort zijn en dat hij daarom niet kan voldoen aan de uitspraak. Het Gerechtshof Den Haag beoordeelt of het belang van VWN bij onmiddellijke uitvoering van het vonnis zwaarder weegt dan het belang van de Staat bij het mogen afwachten van de uitkomst van het hoger beroep. De rechtbank heeft in het vonnis expliciet aandacht besteed aan de uitvoerbaarheid van de maatregelen en de termijnen. In dit verzoek tot schorsing kan de Staat dat oordeel niet ter discussie stellen. Daarnaast overweegt het hof dat de maatregelen in kwestie betrekking hebben op kwetsbare groepen asielzoekers, zoals jonge kinderen, zwangere vrouwen, alleenstaande minderjarigen en personen met een medische of psychische indicatie. Het belang bij uitvoering van deze maatregelen weegt zwaarder dan het belang van de Staat bij behoud van de bestaande toestand. Het hof wijst de vordering van de staat dan ook af.

Rechtbank Den Haag: Nederlands Bombardement op wooncomplex tijdens slag om Chora onrechtmatig

De rechtbank Den Haag heeft op 23 november 2022 uitspraak gedaan in een zaak die gaat over het bombardement van een Afghaanse 'qala' (een ommuurd wooncomplex) tijdens de slag om Chora medio juni 2007.⁷ De rechtbank heeft geoordeeld dat het bombardement onrechtmatig was en dat de Staat de schade van de slachtoffers moet vergoeden. Die schade moet in een volgende procedure worden begroot.

In de procedure stond vast dat Nederland verantwoordelijk was voor het bombardement op deze qala. De vraag die de rechtbank in deze zaak moest beantwoorden was of de Staat aansprakelijk en schadeplichtig is ten aanzien van de eisers, die ten tijde van het bombardement in deze qala woonden en/of nabestaande zijn van een bewoner van deze qala.

Die vraag beantwoordt de rechtbank bevestigend. Daartoe overweegt zij – in navolging van de eisers – dat bij het bombardement onder meer het beginsel van onderscheid uit het internatio-

⁶ Gerechtshof Den Haag 17 oktober 2022, ECLI:NL:GHDHA:2022:2078.

⁷ Rb. Den Haag 23 november 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:12424.

naal humanitair oorlogsrecht is geschonden. Dat beginsel dicteert dat partijen bij een conflict te allen tijde onderscheid dienen te maken tussen de burgerbevolking en combattanten en tussen burgerobjecten en militaire doelen en dat zij hun militaire operaties alleen tegen militaire doelen mogen richten. Dat brengt met zich mee dat de quala – een burgerobject – alleen mocht worden gebombardeerd als deze ten tijde van het bombardement een militair doel was of als zodanig mocht worden aangemerkt. De rechtbank oordeelt echter dat er ten tijde van het bombardement op de quala onvoldoende gegevens beschikbaar waren op grond waarvan een ‘reasonable commander’ deze quala als militair doelwit zou mogen aanmerken. De Staat heeft de stelling van eisers dat het bombardement in strijd was met het beginsel van onderscheid onvoldoende gemotiveerd weersproken. Dit heeft tot gevolg dat het bombardement op deze quala als onrechtmatig moet worden beschouwd.

Voorts oordeelt de rechtbank dat de onderzoeksplicht van artikel 2 EVRM – op grond waarvan een staat onder omstandigheden verplicht is een officieel onderzoek te doen als er dodelijk geweld is gebruikt door die staat – in deze zaak niet van toepassing is. Volgens de rechtbank zijn er in deze zaak onvoldoende speciale omstandigheden op grond waarvan kan worden aangenomen dat de bewoners van de quala zich destijds binnen de Nederlandse ‘rechtsmacht’ in de zin van artikel 1 EVRM bevonden.

‘Face not found’: tussenoordeel van het College voor de Rechten van de Mens over vermeend onderscheidmakende algoritmes

Een vrouw volgt in het academische jaar 2020/21 een master aan een universiteit. Vanwege de coronapandemie werden tentamens in dat academische jaar voornamelijk online afgenomen. Om te voorkomen dat studenten bij tentamens konden frauderen werd proctoringsoftware (‘antispieksoftware’) ingezet.

Kort gezegd monitort deze software de handelingen die de student op de computer (via ‘scherm delen’) en in de thuisomgeving (via webcam en microfoon) verricht en registreert het eventueel verdachte handelingen. Daarvoor gebruikt de software verschillende algoritmes, waaronder gezichtsdetectiealgoritmes.

De vrouw stelt dat de software niet goed functioneerde. Zij kreeg meldingen als ‘face not found’ en ‘room too dark’ ondanks voldoende verlichting. Hierdoor had zij moeite om door de checks van de software heen te komen om zo in te kunnen loggen en toegang te krijgen tot de examenvragen. Ook werd zij enkele malen gedurende het tentamen uit de online omgeving verwijderd en moest zij opnieuw inloggen (een zogenoemde ‘herstart’). Zij vermoedt dat haar donkere huidskleur de reden was voor deze problemen, en verwijst ter onderbouwing naar de academische literatuur waaruit blijkt dat gezichtsdetectiealgoritmes slechter presteren op mensen met een donkere huidskleur.

De universiteit stelt dat van eventueel onderscheid gemaakt door de antispieksoftware geen sprake is. Zij heeft de loggegevens bekeken en daaruit bleek dat de vrouw gemiddeld slechts 2,2 minuten deed over het inlogproces. Deze tijd, alsmede de tijd die de vrouw eventueel kwijt is bij een herstart, wordt niet van de tentamentijd afgetrokken. Zij heeft in zoverre dus geen nadeel geleden. Bovendien blijkt niet dat de vrouw uitzonderlijk veel problemen ondervond in vergelijking met andere studenten. De kans is daarnaast groot dat de problemen technisch van aard waren, bijvoorbeeld het gevolg van een instabiele internetverbinding. Als laatste heeft

de universiteit navraag gedaan bij de softwareleverancier. Deze heeft een extern onderzoek laten verrichten dat aantoont dat de software geen onderscheid maakt op grond van ras (hierna: het auditrapport).

Het College voor de Rechten van de Mens (College)⁸ stelt allereerst vast dat de universiteit, nu deze heeft gekozen gebruik te maken van de software voor het surveilleren van een tentamen, verantwoordelijk is voor eventueel door die software gemaakt onderscheid in dat kader.⁹

Vervolgens wijst het College erop dat uit jurisprudentie van het EHRM volgt dat de eventueel beperkte materiële nadeligheid van het gemaakte onderscheid niet relevant is. Proctoringsoftware is bedoeld om potentiële gevallen van fraude te detecteren en signaleren. Onderscheid gemaakt op grond van huidskleur in dat kader is naar zijn aard nadelig, los van de materiële gevolgen.¹⁰

Het College buigt zich dan over de vraag hoe met de verlichte bewijslast moet worden omgegaan in situaties waar potentieel algoritmische discriminatie voorligt. Het College merkt op dat het Hof van Justitie van de EU heeft geoordeeld dat iemand die onderscheid probeert aan te tonen gebruik mag maken van algemene(re) gegevens 'in het geval niet van de betrokkene kan worden verwacht dat [zij] nauwkeurigere gegevens (...) overlegt, omdat dergelijke gegevens moeilijk toegankelijk of zelfs niet beschikbaar zijn voor die persoon'.¹¹ Zo een situatie doet zich hiervoor, aldus het College, omdat het voor de vrouw onmogelijk is om na te gaan hoe de software werkt en welke signalen het heeft afgegeven.¹²

Het College acht vervolgens het feit dat enerzijds tussen partijen niet in geschil is dat de vrouw hinder heeft ondervonden van de software, en anderzijds dat uit de academische literatuur blijkt dat gezichtsdetectiealgoritmes veelal slechter presteren op mensen met een donkere huidskleur, voldoende is om tot een vermoeden van onderscheid te komen.¹³

Tegelijkertijd merkt het College op dat de universiteit dit vermoeden niet heeft weerlegd. Enerzijds zijn de cijfers die de universiteit heeft overgelegd waaruit zou blijken dat de vrouw niet in het bijzonder is benadeeld ten opzichte van andere studenten niet compleet. Anderzijds heeft de universiteit het auditrapport van de softwareleverancier niet ingebracht in de procedure.¹⁴

In die omstandigheden komt het College tot een tussenoordeel waarin het de universiteit de gelegenheid geeft om binnen 10 weken met aanvullend bewijs te komen dat deze geen onderscheid op grond van ras heeft gemaakt. Tot die tijd houdt het College iedere verdere beoordeling aan, waaronder ook de vraag of de universiteit de discriminatieklacht die de vrouw heeft ingediend voldoende zorgvuldig heeft behandeld.

8 College voor de Rechten van de Mens, 7 december 2022, 2022-145, <https://oordelen.mensenrechten.nl/oordeel/2022-146>.

9 College voor de Rechten van de Mens, 7 december 2022, 2022-145, par. 6.4.

10 College voor de Rechten van de Mens, 7 december 2022, 2022-145, par. 6.9 onder verwijzing naar EHRM 18 oktober 2022, nr. 215/19 (*Basu/Duitsland*).

11 HvJ EU 3 oktober 2019, C-274/18 (*Schuch/Ghannadan*), r.o. 54

12 College voor de Rechten van de Mens, 7 december 2022, 2022-146, par. 6.11.

13 College voor de Rechten van de Mens, 7 december 2022, 2022-146, par. 6.12-6.13.

14 College voor de Rechten van de Mens, 7 december 2022, 2022-146, par. 6.15ff.

De asielcrisis werkt door in toegang tot sociale huurwoningen

De gemeente Utrecht haalde in de zomer van 2022 het nationale nieuws met haar besluit om gedurende zes weken (vrijwel) alle vrijkomende sociale huurwoningen te reserveren voor statushouders. Doel was de wettelijke taakstelling met betrekking tot het huisvesten van statushouders versneld uit te voeren om zo bij te dragen aan de crisis in de asielketen, een crisis die onder andere tot gevolg had dat asielzoekers meerdere malen de nacht buiten door moesten brengen. De versnellingsactie riep echter ook tegengeluid op: personen van Nederlandse afkomst zouden door de maatregel worden achtergesteld. De gemeente besloot daarop het College voor de Rechten van de Mens te vragen om te beoordelen of zij met het besluit in strijd met de Algemene wet gelijke behandeling had gehandeld.

Het College stelt vast dat de versnellingsactie een voorrangsregel behelsde ten voordele van statushouders. Alhoewel de gemeente geen gegevens heeft over de afkomst van personen die op de wachtlijst voor een sociale huurwoning staan is het niet onaannemelijk, aldus het College, dat zo een regel gelet op de bevolkingssamenstelling van Nederland overwegend ten nadele werkt van personen met een Nederlandse afkomst. Daarmee is sprake van indirect onderscheid op grond van afkomst.¹⁵

Dit onderscheid kan echter objectief worden gerechtvaardigd. Met het onderscheid gemaakt door de versnellingsactie wordt een legitiem doel beoogd, aldus het College, namelijk de wettelijke taakstelling met betrekking tot het huisvesten van statushouders versneld uit te voeren om zo een bijdrage te leveren aan een verlichting van de asielcrisis. De ernst van deze crisis werd nog eens extra onderstreept in de uitspraak van de rechtbank Den Haag van 6 oktober 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:10210.¹⁶

De versnellingsactie was bovendien naar zijn aard geschikt om dit doel te bereiken en de gemeente had de maatregel zorgvuldig voorbereid door de voorrangperiode te berekenen op basis van het aantal te huisvesten statushouders en de in die periode naar verwachting vrijkomende sociale huurwoningen. Bovendien heeft de gemeente de maatregel niet langer laten duren dan totdat het doel bereikt was.¹⁷

Als laatste heeft de gemeente aangetoond dat de maatregel noodzakelijk was. Er waren geen alternatieven die, gelet op de crisissituatie, even effectief waren geweest. De gemeente had bovendien afdoende rekening gehouden met de belangen van andere wachtenden. Zo bleven noodplaatsingen in die betrokken periode mogelijk en werd de geldigheidsduur van urgentieverklaringen ambtshalve verlengd waar mogelijk, of werden mensen gewezen op de mogelijkheid om verlenging aan te vragen. Het besluit behelsde bovendien ook de ambitie in de komende jaren tijdelijke huurwoningen te realiseren, zodat de woningvoorraad voor alle wachtenden werd vergroot.¹⁸

De conclusie van het College is dan ook dat geen sprake is van verboden onderscheid. Ten overvloede wijst het College echter nog op de zorgplicht van de overheid voor behoorlijke huisvesting conform artikel 22 lid 2 grondwet: 'Het is echter te betreuren dat deze ingreep

15 College voor de Rechten van de Mens, 7 december 2022, 2022-145, par. 5.5-5.6, <https://oordelen.mensenrechten.nl/oordeel/2022-145>.

16 College voor de Rechten van de Mens, 7 december 2022, 2022-145, par. 5.9.

17 College voor de Rechten van de Mens, 7 december 2022, 2022-145, par. 5.10-5.11.

18 College voor de Rechten van de Mens, 7 december 2022, 2022-145, par. 5.12-5.13.

noodzakelijk was. Het oordeel van het College doet dan ook niets af aan de zorgplicht die op de overheid rust om te voorzien in voldoende woonegelegenheid voor iedereen in Nederland.¹⁹

Mensen met een beperking hebben onvoldoende toegang tot rechtsbescherming

Het College voor de Rechten van de Mens heeft zijn jaarlijkse monitor over het VN-verdrag handicap gepubliceerd.²⁰ Het thema is dit jaar de toegang tot rechtsbescherming voor mensen met een beperking. In de monitor besteedt het College niet alleen aandacht aan toegang tot de rechter, maar ook aan rechtsbescherming bij arrestatie en verhoor, bezwaarprocedures bij de gemeente en het UWV en klachten over verplichte of onvrijwillige zorg.

Het College constateert in de monitor verschillende knelpunten voor mensen met een beperking als het gaat over toegang tot de rechter. Allereerst starten mensen met een beperking zelden een procedure, omdat ze door ingewikkelde regelgeving of een gebrek aan toegankelijke informatie niet begrijpen hoe en wanneer ze een procedure kunnen starten. Een tweede knelpunt is dat de kennis over de rechten van mensen met een beperking bij betrokkenen in de rechtsbescherming onvoldoende is. Het is belangrijk mensen werkzaam voor instanties als de politie en rechtspraak standaard te trainen in de rechten van mensen met een beperking. Bij het ontwikkelen van deze training moeten mensen met een beperking ook betrokken worden. Het derde knelpunt dat het College constateert, ziet op toegankelijkheid. Dan gaat het om de fysieke toegankelijkheid van locaties en ook de toegankelijkheid van informatie over procedures. Daarnaast is het belangrijk dat mensen met een beperking werkzaam kunnen zijn in juridische beroepen.

De belangrijkste aanbeveling die het College doet aan de overheid is om een nationaal actieplan te ontwikkelen om de rechtsbescherming van mensen met een beperking te verbeteren. In dit actieplan moeten concrete maatregelen komen die in het bijzonder aandacht hebben voor autonomie, participatie en toegankelijkheid.

Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap kondigt in de Emancipatienota 2022-2025 plannen aan om de emancipatie van vrouwen en lhbtqi+personen te bevorderen

Op 18 november heeft minister Dijkgraaf als coördinerend bewindspersoon voor emancipatie zijn plannen met de naam 'Emancipatie: een opdracht voor ons allen' gepresenteerd. Het doel van het emancipatiebeleid is dat Nederland een land wordt waarin iedereen zichzelf kan zijn. De emancipatienota richt zich op vrouwen en lhbtqi+personen en op wat zij nodig hebben om gelijke kansen te krijgen en om die kansen ook te verzilveren. Het kabinet geeft aan dat de overheid niet alleen drempels moet wegnemen, maar ook verantwoordelijk is om een maatschappelijke cultuurverandering mede aan te jagen en bespreekbaar te maken.

Het kabinet kiest in het emancipatiebeleid voor een thematische aanpak op de thema's arbeid, veiligheid, onderwijs, zorg en gelijke behandeling en wetgeving. Daarbij geeft het kabinet

19 College voor de Rechten van de Mens, 7 december 2022, 2022-145, par. 5.14.

20 College voor de Rechten van de Mens, *Rechtsbescherming van mensen met een beperking. Jaarlijkse rapportage over de naleving van het VN-verdrag handicap in Nederland 2022*, december 2022.

bijzondere aandacht aan het Regenboordakkoord²¹ dat het kabinet als onderdeel van het Coalitieakkoord wil uitvoeren. Nieuw in deze Emancipatienota is de expliciete aandacht voor intersectionaliteit. Dat houdt in dat verschillende vormen van ongelijkheid elkaar kunnen treffen binnen eenzelfde individu. Ieders maatschappelijke situatie wordt gevormd door een kruising van verschillende kenmerken en posities zoals genderidentiteit, geslachtskenmerken, gender-expressie, seksuele oriëntatie, leeftijd, beperking, huidskleur, sociaaleconomische status, religie, culturele identiteit, migratiegeschiedenis, etc. Deze kenmerken beïnvloeden elkaar op individueel en institutioneel niveau met als resultaat dat mensen op verschillende manieren met discriminatie, privileges of machtsposities te maken kunnen krijgen. Het kabinet kijkt daarom per onderwerp hoe een intersectionele benadering ingezet kan worden voor effectievere beleidsinterventies.

Amnesty publiceert rapport: demonstratierecht staat onder druk

Amnesty Nederland heeft een rapport gepubliceerd over het demonstratierecht in Nederland.²² In het rapport gaat Amnesty in op de betekenis van het demonstratierecht en hoe hier in Nederland mee om wordt gegaan. Belangrijkste conclusie is dat zowel de landelijke als de regionale overheid tekortschieten in het waarborgen van het demonstratierecht. Het rapport constateert verschillende knelpunten.

Een eerste knelpunt is dat er vaak onnodige voorschriften en regels worden verbonden aan demonstraties door de overheid. Volgens Amnesty beroepen burgemeesters zich vaak te snel op de openbare orde als grond om beperkingen of voorschriften op te leggen. Als tweede komt in het rapport naar voren dat de politie geregeld onrechtmatig ingrijpt bij demonstraties. De rol van de politie moet gericht zijn op het faciliteren en beschermen van een demonstratie. In de praktijk komt het echter vaak voor dat vreedzame demonstranten zich moeten legitimeren, of worden zij gemonitord via sociale media. Ook maatregelen als massale aanhoudingen, het insluiten van demonstranten of het bestuurlijk verplaatsen van demonstranten komt volgens Amnesty te vaak voor. Een ander knelpunt ligt in een gebrek aan kennis bij de overheid over het belang en de reikwijdte van het demonstratierecht. Het demonstratierecht wordt te vaak onderdeel van een belangenafweging, terwijl het recht juist vereist dat een burgemeester zich inspannt om dit recht te faciliteren. Als laatste constateert Amnesty dat het ontbreekt aan duidelijke regels, transparante besluitvorming en effectieve verantwoording voor eventueel gemaakte fouten. Gemeenten hanteren verschillende procedures, of er is sprake van slechte motivering van besluiten.

Hoewel er door zowel het publiek als de overheid waarde wordt gehecht aan het demonstratierecht, concludeert Amnesty dat het demonstratierecht onder druk staat en onvoldoende wordt gewaarborgd. In het rapport staan verschillende uitgangspunten die leidend moeten zijn. Hieronder valt onder andere het uitgangspunt dat de overheid zich tot het uiterste moet inspannen om een demonstratie te faciliteren en te beschermen.

21 CoC, *Regenboog Stembusakkoord 2021, 2021* (www.coc.nl/politiek-2/lijsttrekkers-tekenen-stembusakkoord-met-het-coc). In het Regenboog Stembusakkoord staan maatregelen op het gebied van LHBTI-emancipatie. De ondertekenaars beloven zich in te spannen deze maatregelen in de kabinetsperiode uit te voeren.

22 Amnesty International, *Demonstratierecht onder druk. Regels en praktijk in Nederland moeten beter*, november 2022.

Strafrechtadvocaten sturen brandbrief naar de Tweede Kamer

Op 25 oktober 2022 heeft een groep strafrechtadvocaten een brandbrief gestuurd naar de Tweede Kamer.²³ De ondertekenaars van deze brandbrief uiten gezamenlijk hun zorgen over nieuwe opsporingsmethoden van het Openbaar Ministerie (OM). Het OM is zich de afgelopen jaren in toenemende mate gaan richten op het in beslag nemen, aftappen en hacken van versleutelde communicatiediensten, zoals Ennetcom, PGPSafe, EncroChat en SkyECC. Daarmee onderscheppen zij grote hoeveelheden versleutelde berichten. Deze onderschepte berichten vormen belangrijk bewijs in tal van spraakmakende strafzaken.

De omstreden opsporingsmethode werkt als volgt. Indien er aanwijzingen zijn dat een communicatiedienst (voornamelijk) door criminelen wordt gebruikt, start het OM een apart, landelijk onderzoek naar die communicatiedienst. Het OM stelt daarbij telkens dat die afzonderlijke dienst, waaronder hun oprichters, bestuurders en medewerkers, de verdachten zijn in het onderzoek. In het onderzoek naar die verdachten wordt vervolgens alle inhoudelijke communicatie en metadata, zoals locatiegegevens, van alle gebruikers onderschept. Vervolgens worden 'verdachte' gegevens over gebruikers overgedragen aan andere officieren van justitie om nieuwe onderzoeken tegen gebruikers te starten of aan officieren van justitie die al met een onderzoek naar een verdachte bezig zijn.

De ondertekenaars van de brandbrief stellen dat er bij deze manier van opsporing sprake is van stelselmatige inbreuken op fundamentele mensenrechten, zoals het recht op een eerlijk proces (artikel 6 EVRM) en het recht op privacy (artikel 8 EVRM). Advocaten krijgen onvoldoende mogelijkheden om de rechtmatigheid en betrouwbaarheid van de verkregen informatie te toetsen. Daarnaast is onduidelijk welke data precies verkregen worden en wat er vervolgens met die data gebeurt. Zo is het bijvoorbeeld onbekend wat er gebeurt met data van gebruikers die niet met strafbare feiten in verband kunnen worden gebracht. De ondertekenaars van de brief roepen op tot meer uitleg en transparantie vanuit het Ministerie van Justitie en Veiligheid en het OM over de gang van zaken rondom deze vorm van opsporing en kritisch onderzoek door rechters in individuele strafzaken.

23 <https://vanboomadvocaten.nu/brandbrief-strafrechtadvocatuur/>.